

Gábori Kovács József Ellenzéki párttöredékek közeledése a publicisztika útján 1845-ben¹

A Pesti Hirlapot 1844 júliusában kézhez kapó centralisták azonnal tárgyalni kezdték lapjukban fő elvüket, a központosítást. E lépésüket azonban a reformellenzék zöme ellenségesen fogadta. Részben ennek is köszönhetően Eötvösök 1845 novemberében kompromisszumot kötöttek az ellenzék megerendszert védelmező szárnyával.² A megegyezés értelmében egy időre elhalasztották lapjukban a központosítás eszméjének hirdetését. Azonban az ellenzék egymással szemben álló csoportosulásai még ezt megelőzően, 1845 márciusa és szeptembere között is folytattak párbeszédet az összefogás szükségességéről és lehetőségeiről. A vita során a centralisták a Pesti Hirlap, míg a municipalisták az Erdélyi Hiradó hasábjain fejtették ki az egységesüléssel kapcsolatos nézeteiket. A polémia idején a források tanúsága szerint a két ellenzéki csoport között álló Kemény Zsigmond szintén a kolozsvári lapban jelentette meg írását. A párbeszéd végül sikertelenül ért véget, hiszen a kívánt kompromisszum csak később, 1845 novemberében jött létre. A polémia során mégis világossá vált, hogy az ellenzék egységesülését mindkét csoport kívánja, és a megegyezés elmaradását nem csupán a centralisták, hanem mindkét ellenzéki csoport elvűsége okozta.

A reformellenzék szakadása az után következett be, hogy a centralisták hirdetni kezdték a Pesti Hirlapban a szerintük idejétmúlt megerendszer eltörlésére irányuló programjukat. Az opposíció túlnyomó többsége ugyanis a helyhatósági rendszert olyan intézménynek tekintette, mely képes gátat vetni a kormány túlkapásainak, így azt akkori állapotában fenn kívánta tartani, és azon csupán kisebb, a rendszer lényegét nem érintő változtatásokat hajtott volna végre. A centralisták ezzel szemben nem tartották elegendőnek a megerendszer által nyújtott alkotmányos garanciákat, így az alkotmány védelmének feladatát egy központosított, parlamentnek felelős kormány kezébe adták volna. Az ellenzék megerendszert védelmező szárnyát nevezték a korszakban municipalistának.

Az ellenzéken belüli szakadás annak ellenére következett be, hogy Eötvös József már első cikkei egyikében kifejtette, hogy a centralisták nem akarják addig eltörlöni a megerendszert, míg az alkotmányos életre nincs más biztosítékuk.³ Ezt a kitételezt a centralisták később többször is megismételték.⁴ Emellett Szalay László a szerkesztői szerepkörre készülve Trefort Ágostonon keresztül az ellenzék több tekintélyesebb tagjának – Pulszky Ferencnek, Ghyczy Kálmánnak és Lónyay Menyhértnek – is szavát vette, hogy írják az általa szerkesztett lapba.⁵ Ezt minden bizonnyal azért tette, hogy bizonyítsa a folytonosságot Kossuth és saját Pesti Hirlapja között. Pulszkyék azonban látva, hogy Szalay milyen elveket akar velük népszerűsíteni, elálltak korábbi szándékuktól. Az olvasók idegenkedését a centralista eszméktől – illetve a centralisták értekező stílusától – mindennél

¹ A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

² A kompromisszumról lásd: GÁBORI KOVÁCS József, *A centralisták szerepe az ellenzék egységesítésében*, Századok, 2012/3, 563–607.

³ E. [EÖTVÖS József], *Központosítás és helyhatósági rendszer IV*, Pesti Hirlap (A továbbiakban PH), 1844. július 25., 372. sz., 503–504.

⁴ Lásd például E. [EÖTVÖS József], *Egység és bizodalom*, PH, 1844. augusztus. 22., 380. sz., 573–574; T. Á. [TREFORT Ágoston], *Reform*, 1845. március 13., 438. sz., 165; E. [EÖTVÖS József], *Állásunk*, PH, 1845. március 23., 441. sz., 189–190; E. [EÖTVÖS József]: *Ügyünkben II*, PH, 1845. július 3., 496. sz., 5–6; CSENGERY Antal, *[Az olvasóhoz]*, PH, 1845. július 1., 495.

⁵ FENYŐ István, *A centralisták: Egy liberális csoport a reformkori Magyarországon*, Bp., Argumentum, 1997, 254.

jobban mutatja, hogy a Pesti Hirlap példányszáma 1844 végére a tizedére, 5200-ról 500-ra csökkent.⁶

Az összefogás szükségességét kifejtő cikkek sorában az első az Erdélyi Híradó szerkesztője, Teleki Domokos tollából származik, aki korábban kárhóztatta a centralistákat amiatt, hogy a Pesti Hirlapban olyan kérdéseket tárgyalnak, melyeket legfeljebb „a’ harmadnegyedzig következő maradék” fog a teendők közé sorolni.⁷ 1845. március 11-én megjelent *Átalakulásunk* című írásában azonban kifejtette, hogy mivel a centralisták által kívánt változtatások az adott pillanatban még nem megvalósíthatók, a törvényhatósági rendszerrel, mint pótszerrel kell élniük, és azt „a’ kor igényei szerént ennek szükségéből fölmerülő eszmék, legyenek azok központosításiak vagy a’ törvényhatósági szellemből folyók, alkalmazása által” kell tökéletesíteniük. Erre nézve pedig „kell hogy kezet nyujtsanak a’ központosítás mint a’ megyei rendszer baráti”.⁸ Teleki Domokos tehát közelíteni igyekezett egymáshoz az egymással szemben álló ellenzéki csoportok álláspontját. Mivel a centralisták korábban többször is kimondták, hogy mindaddig, míg nincs jobb alkotmányos garanciájuk a megyerendszernél, fenn kívánják tartani azt, várható volt, hogy Teleki közeledési kísérletére válaszolni fognak. Eötvös március 23-ai *Állásunk* című vezércikkében viszonzta Teleki Domokos gesztusát, kimondta, hogy a két lap között „a’ főelvekre nézve lényeges különbség nem létezhetik”, és hogy „e’ honnak felvirágzása csak akkor lehetséges, ha mind azok, kik azt valósággal kívánják, barátságosan kezet fogva, mennyire lehet, egy uton haladnak kitüzött céljuk felé.”⁹ Ugyanakkor Eötvös hangsúlyozta, hogy szerinte távolabbi céljaik is jóval hamarabb fognak megvalósulni, mint azt az Erdélyi Híradó gondolja, valamint, hogy a helyhatósági rendszer mellett a szükséges reformok többsége nem léptethető életbe. Mindezt elegendő oknak vélte arra, hogy eszméiket továbbra is tárgyalja a Pesti Hirlapban. Teleki közeledési kísérlete tehát nem maradt hatástalan, hiszen Eötvös is elismerte, hogy elveik a főbb pontokban megegyeznek, azonban a centralista arra nem volt hajlandó, hogy az őt és társait a municipalistákkal szembe állító kérdésekben engedjen. Teleki ennek ellenére április 8-án megjelent cikkében sikerként értékelte a köztük megkezdődött párbeszédet,¹⁰ igaz azt is kijelentette, hogy továbbra is fenntartandónak véli akkori állapotában a megyerendszert.

Az egymással polemizáló cikkeket olvasva egyértelmű, hogy mindkét publicista az általa jónak tartott rendszer mentén képzelte el az ellenzéki csoportosulások összefogását, elveiből tehát egyik sem volt hajlandó engedni. Márpedig e nélkül a cikkekben megelőlegezett kézfogás semmiképpen sem jöhetett létre, így annak ellenére, hogy Teleki a két párttöredék közötti első közeledési kísérletet sikeresnek tekintette, sikertelenként kell értékelnünk ezeket. Ugyanígy vélekedhettek az Erdélyi Híradó munkatársai is, hiszen 1845. április 18. és 28. között Kovács Lajos már más taktikával kísérelte meg közelíteni egymáshoz a szemben álló feleket.¹¹ Kovács Lajos cikkeiben Telekivel és Eötvössel ellentétben nem próbálta elbagatellizálni a centralista és municipalista eszmék közti különbséget, hanem rámutatott a köztük lévő lényeges eltérésekre. Szerinte azonban a Pesti Hirlap centralizációval foglalkozó cikkei között is következetlenség fedezhető fel. Azok a kívánatok ugyanis, melyeket Eötvös József *Központosítás és helyhatósági rendszer* címmel megjelent

⁶ SZALAY László *Levelei*, kiad. SZALAI Gábor, Bp., Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 1913, 111.

⁷ Gr. TELEKI Domokos, *Hirlapi sajtónk I–V*, Erdélyi Híradó (A továbbiakban EH), 1845. január 3., 1. sz., 3; EH, 1845. január 7., 2. sz., 9–10; EH, 1845. január 10., 3. sz., 17; EH, 1845. február 14., 13. sz., 97–98; EH, 1845. február 18., 14. sz., 105–106.

⁸ X. Z. [Gr. TELEKI Domokos], *Átalakulásunk*, EH, 1845. március 11., 20. sz., 153. (A hírlapokból vett idézeteket jelöletlenül emendáltam. – G. K. J.)

⁹ E. [EÖTVÖS József], *Állásunk*, PH, 1845. március 23., 441. sz., 189.

¹⁰ X. Z. [Gr. TELEKI Domokos], *Átalakulásunk II*, EH, 1845. április 8., 28. sz., 217.

¹¹ KOVÁCS Lajos, *Pesti Hirlap és a’ Centralisatio I–III*, EH, 1845. április 18., 31. sz., 241–242; EH, 1845. április 22., 32. sz., 249–250; EH, 1845. április 28., 34. sz., 265–266.

cikksorozatában¹² kifejtett, szinte minden ponton megegyeznek a municipalistákéival. A különbség mindössze annyi, hogy Eötvös rendszerét a „centralisatio” nevével jelöli meg. Eötvös reformjavaslatai: a statutarius jog túlterjesztése ellen korlátok kellenek, az adókievetés és a közlekedési eszközök elrendezése az országgyűlésen történjék, a verificatiót bízzák a törvényhozásra, az utasításokat töröljék el. Ezek közül Kovács Lajosnak egyedül az utolsóval szemben vannak ellenvetései. Ő azt szeretné, ha csak a pótlóutasításokat törölnék el, egyébként Eötvös „centralisatiojával a’ megyerendszer leghőbb barátai is kibékülhettek.”¹³ Szerinte tehát Eötvös elveiben rendkívül közel áll a municipalistákhoz. Úgy látja viszont, hogy az Eötvös által kívánt centralizáció különbözik az Irinyi József által a szintén a Pesti Hirlapban felállított rendszertől, melyet Szalay László és Trefort Ágoston is támogatnak. Irinyi szerint a megyerendszer „valóságos rossz organisatio”, ezért azt parlamentáris kormánnyal kell felcserélni.¹⁴ Szalay a rendi alkotmányt képviselővé akarja alakítani és felelős kormányt szeretne. Az Eötvös és Irinyi, illetve Szalay által képviselt elvek összehasonlítása után Kovács Lajos megállapítja, hogy Eötvös mindvégig következetes maradt a közvetlenül a lap átvétele után kifejtett elveihez, Szalay és Irinyi viszont jóval tovább mentek társuknál e téren. Ez indokoltá teszi Kovács szerint, hogy feltegye a kérdést a centralistáknak: „Tudni szeretnők mégis minden esetre, mivel hogy a’ P.[esti] Hirlap már a’ homályt oszlatni kezdi, mellyik centralisatiót tekintsük sajátkép a’ P.[esti] Hirlapénak; a’ b.[áró] Eötvösét-e, vagy az Irinyiét? mert ha e’ kettő egy helyen megfér, úgy igazán „nem kell kétségbe esni” a’ municipalitasok legforróbb barátai, ’s a’ centralisatio antimunicipalis apostolai a’ P.[esti] Hirlapban meglelik organumjokat együtt, egy helyen.”¹⁵ Kovács Lajos, miután kimutatta cikkében, hogy Eötvös József reformjavaslatai alig mutatnak eltérést a municipalistákéitól, ügyes retorikai manőverrel úgy állítja be a Pesti Hirlapot, mint amelyben egymás mellett jelenhetnek meg a centralisták és a municipalisták eszméi, és amely így az ellenzék közös orgánumául szolgál. Kísérletet tesz tehát a két szemben álló csoport kibékítésére azáltal, hogy bizonyítani véli, Szalay megnyitotta lapját a municipalisták cikkei előtt. Kísérlete arra irányul, hogy a két szemben álló csoportot kibékítse azáltal, hogy a Pesti Hirlap egyik meghatározó politikusát a municipalistákhoz közel állónak mutatja. Az idézett szövegrészben kiemelt, „nem kell kétségbe esni” kifejezés pedig egy, a Pesti Hirlapban korábban megjelent írásra utalt.¹⁶ Ennek szerzője, Szalay László a konzervatív Budapesti Híradóval polemizált. Kifejtette, hogy ők továbbra is azon elvek mentén kívánnak haladni, melyeknek a Pesti Hirlap korábban, azaz Kossuth idejében orgánuma volt. Egyetlen kivétel ez alól a megyerendszer bírálata, azonban – mint ironikusan megjegyezte – a helyhatóságok barátainak nem kell kétségbe esniük, mivel a municípiumok védelmét ezentúl a konzervatív Budapesti Híradó fogja ellátni. Kovács Lajos imént idézett cikkében láthatóan Szalay ez utóbbi megjegyzésére válaszolt. A megyerendszer barátainak nem kell kétségbe esniük, hiszen orgánumuk támadt a centralista Pesti Hirlapban. Kovács Lajos tehát amellett, hogy próbálta közelebb hozni egymáshoz a két szemben álló párttörédeket, szóhasználatában gúnyolta is Szalayt, amiért az mégiscsak teret engedett a municipalista eszméknek lapjában.

Mindamellet, hogy Kovács Lajos megpróbálta közelebb hozni a szemben álló párttörédeket, felhívta a figyelmet arra a veszélyre is, amit a centralisták tevékenysége hordott magában. Rámutatott, hogy más okból ugyan, de a centralisták mellett a kormány is

¹² EÖTVÖS József, *Központosítás és helyhatósági rendszer I–IV*, PH, 1844. július 4., 366. sz., 451–452; PH, 1844. július 11., 368. sz., 469–470; PH, 1844. július 14., 369. sz., 477–478; PH, 1844. július 25., 372. sz., 503–504.

¹³ KOVÁCS Lajos, *Pesti Hirlap és a’ Centralisatio II*, EH, 1845. április 22., 32. sz., 249–250.

¹⁴ Irinyi centralizációval kapcsolatos nézeteire nézve lásd I. J. [IRINYI József], *Átalakulásunk I–IV*, PH, 1845. február 16., 431. sz., 104–105; PH, 1845. február 20., 432. sz., 113–114; PH, 1845. február 23., 433. sz., 123–124; PH, 1845. február 27., 434. sz., 131–132.

¹⁵ KOVÁCS Lajos, *Pesti Hirlap és a’ Centralisatio III*, EH, 1845. április 28., 34. sz., 265–266.

¹⁶ [SZALAY László], [*Pesti Hirlap és Budapesti Híradó*]. PH, 1844. július 21., 371. sz., 493. Mk. SZALAY László, *Publicistai dolgozatok*, Bp., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988, [Reprint kiadás], I, 209–213.

ostrom alá vette a megyerendszert. Így, ha a törvényhatósági rendszer hanyatlásnak indul, nem lehet tudni, hogy „a’ hatalomnak esik-e martalékul, vagy enyészetéből egy szebb institutio virágzik-e fel”.¹⁷ Kovács szerint a Pesti Hirlap aligha merheti felvállalni a következményeket. Ebből egyértelművé vált, hogy a békülékeny hangnem ellenére Kovács Lajos jobban örült volna, ha Eötvösök beszüntetik a megyerendszer hatáskörének csökkentésére irányuló törekvésüket.

A közeledés kérdése legközelebb 1845 júliusában merült fel a centralisták írásaiban. Eötvös ekkor *Ügyünkben* című cikksorozatában¹⁸ válaszolt Kovács Lajos írására. Láthattuk, hogy Kovács Lajos az Eötvös által nem sokkal a Pesti Hirlap átvétele után megnevezett reformjavaslatokkal egyetértett, mivel azokat a municipalisták többsége már korábban elfogadta. Eötvös azonban cikkeiben Kovács nyilatkozatát úgy interpretálja, mintha az Erdélyi Hiradó cikkírója ezen eszméket a centralisták agitációjának eredményeképpen fogadta volna el. Kovács cikkét pedig bizonyítéknak tekinti arra nézve, hogy az Erdélyi Hiradó egyetért a centralista eszmékkal. Mivel pedig az Erdélyi Hiradó „e’ hon’ szabadelvű többségének egyik főorgánuma”, Eötvös úgy véli, elveinek e lap által történő elfogadása a centralista eszmék terjedését jelzi, ami nagy meglepéssel tölti el őt és társait. Ugyanakkor fájjalja is, hogy Kovács magát a centralisatio eszméjét nem propagálja, így hosszasan gyözködi vitapartnerét a centralista elvek helyességéről, miközben ismét hangsúlyozza, hogy egy oldalon állnak az Erdélyi Hiradóval. Elutasítja Kovács azon észrevételét, hogy ő és Irinyi centralizacionális rendszere eltér, a különbség Eötvös szerint mindössze annyi, hogy ő a jelen teendőit, míg Irinyi a jövőét írja le. Itt Eötvös újra szükségesnek véli hangsúlyozni, hogy a centralisták addig nem mondanak le a megyerendszerről, amíg az alkotmánynak nem lesz jobb garanciája. Cikksorozata utolsó darabjában Eötvös kiemeli a haladó párt programjának azon pontjait, melyek a megyék hatáskörét csökkentik, ezeken keresztül kívánja bizonyítani, hogy köztük és a megyerendszer védelmezői között csupán annyi a különbség, hogy a centralisták kimondták, fő céljuk a központosítás. Ugyanitt fejti ki azt is, hogy a centralista elvekkel szemben az adott pillanatban a konzervatívok és a municipalisták állnak. A konzervatívokkal nem fognak tudni szót érteni, a municipalistákkal viszont lehetséges, ami iránt nagy bizalommal él, és meg van győződve arról is, hogy a következő országgyűlésen az egész ellenzék a centralisták zászlaja alatt fog küzdeni.¹⁹

Eötvös cikkeiből kiderül, hogy a centralisták csak saját elvi alapjaikon tudták elképzelni a municipalistákkal való együttműködést, és úgy tűnik, biztosak voltak elveik győzelmében. Ugyanazon a napon, mikor Eötvös *Ügyünkben* cikksorozatának első része megjelent a Pesti Hirlapban, vette át Szalay Lászlótól Csengery Antal a lap szerkesztését. Csengery beköszönő cikke is aznap jelent meg a lapban.²⁰ Az új szerkesztő írásában a Pesti Hirlapot az ellenzék egyetlen orgánumának nevezte, amivel azt próbálhatta hangsúlyossá tenni, hogy a centralisták egy oldalon állnak – vagy az adott helyzetet tekintve egy oldalon kellene állniuk – a reformellenzékkel.

Eötvös és Csengery ugyanazon a napon kezdték el keresni a kapcsolatot a municipalistákkal, ami egyértelműen e lépés tervszerűségét mutatja. Ráadásul Szemere Bertalan 1845. május 15-én a borsodi megyegyűlésen elhangzott egységesülést sürgető beszéde a lap 1845. június 27-i számában, mindössze négy nappal a szerkesztő-váltás előtt jelent meg.²¹ A centralisták tehát saját pártegységesülést sürgető cikkeik megjelenése előtt, azok mondanivalóját alátámasztandó hasonló tartalmú beszédet közöltek egy, a

¹⁷ KOVÁCS Lajos, *Pesti Hirlap és a’ Centralisatio III*, EH, 1845. április 28., 34. sz., 265–266.

¹⁸ E. [EÖTVÖS József], *Ügyünkben I–IV*, PH, 1845. július 1., 495. sz., 1–2; PH, 1845. július 3., 496. sz., 5–6; PH, 1845. július 4., 497. sz., 9–10; PH, 1845. július 6., 498. sz., 13–14.

¹⁹ E. [EÖTVÖS József], *Ügyünkben IV*, PH, 1845. július 6., 498. sz., 13–14.

²⁰ CSENGERY Antal, *[Az olvasóhoz]*, PH, 1845. július 1., 495.

²¹ *Törvényhatósági dolgok*, PH, 1845. június 27., 493. sz., 421–422.

municipalisták által is elfogadott politikustól. Ez szintén a tervszerűségekre mutat. Az pedig, hogy a kapcsolatteremtést a szerkesztőváltással egy időben kísérelték meg, felveti a lehetőséget, hogy maga a szerkesztőváltás is a közeledés megkönnyítése érdekében történt. Ezt valószínűsíti az a tény is, hogy Kovács Lajos *Pesti Hírlap és a' Centralisatio* című cikksorozatának utolsó darabja 1845. április 28-án jelent meg, míg az Eötvös által válaszul írt *Ügyünkben* első része több mint két hónappal ez után, 1845. július 1-jén.²² A két cikksorozat megjelenése közt eltelt meglehetősen hosszú idő egyértelműen arra utal, hogy Eötvös választát szándékosan időzítette a szerkesztőváltás pillanatára.²³ Ezt valószínűsíti az is, hogy a szerkesztő-változást hírül adó közlemény mindössze nyolc nappal az után jelent meg a Pesti Hírlapban, hogy Kovács Lajos cikksorozatának utolsó darabja napvilágot látott az Erdélyi Híradó hasábjain.²⁴

A centralisták 1845. júliusi kapcsolatkeresése a municipalistákkal nem merült ki Csengery és Eötvös cikkeiben. Július 13-án Szalay László is kimondta egyik írásában, hogy az ellenzék különböző csoportosulásainak szorosabban kellene együttműködniük egymással, de közben érezte is, hogy ez csak a centralisták elvi alapjain jöhet létre.²⁵

A centralisták 1845 júliusában mutatott közeledési szándékára az Erdélyi Híradóban Teleki Domokos reagált.²⁶ Írásaiban Teleki jelezte, hogy érzékelték a centralisták szándékát, azonban tisztában vannak azzal, hogy Eötvösök a közeledési kísérlet ellenére sem hajlandóak engedni elveikből, így kénytelenek visszautasítani a feléjük nyújtott békejobbot. Ezentúl pedig egyszerre kívánnak küzdeni a centralisták és a konzervatívok ellen is. Teleki döntésében az is közrejátszott, hogy a konzervatív Budapesti Híradó Eötvös cikkei mentén indított támadást az Erdélyi Híradó ellen. Ezt pedig Teleki nem tudta megbocsátani a centralistáknak.²⁷ A Budapesti Híradó szerint a megyerendszer népszerűtlenné válásáért az ellenzék helyhatóságokban mutatott magatartása – a korteskedés és a különböző visszaélések – volt a felelős. Teleki ezzel szemben megállapította, hogy a megyei élet – a már-már megszűnt megyei politizálás – újjászületése az ellenzék műve volt, és kijelentette, hogy „[a] haladó párt nem késett e' visszaélések fékezésére jó lélekkel föllépni”, a kihágások megtorlásának szabályozását pedig csak azért gátolta az ellenzék, mivel azt szerinte jobban ki kell dolgozni.²⁸

Az Erdélyi Híradó tehát egyértelműen nemet mondott a centralisták közeledési kísérletére. Ennek okát Teleki Domokos cikkeiben a centralisták eszméikhez való ragaszkodásában jelölte meg, írásaiból azonban nyilvánvaló, hogy ő ugyanúgy nem volt hajlandó engedni elveiből, ahogyan Eötvösök sem. A megegyezés elmaradásában ugyanakkor

---

²² A szóban forgó cikksorozatokat lásd fentebb.

²³ A két cikksorozat időben annyira távol jelent meg egymástól, hogy a Jelenkor és az Erdélyi Híradó hasábjain időközben már vita is zajlott Kovács Lajos cikkeiről. (A. n., *Centralisatio*, Jelenkor, 1845. május. 18., 40. sz., 236–237; W., *Észrevételek Pulszky Ferenc „Centralisatio” című értekezésére I–IV*, EH, 1845. június 10., 46. sz., 361–362; EH, 1845. június 20., 49. sz., 385–386; EH, 1845. június 24., 50. sz., 393–394; EH, 1845. június 27., 51. sz., 401–402.) Az Erdélyi Híradó cikkeit író W. (valószínűleg Brassai Sámuel) szerint vitapartnere Pulszky Ferenc volt, Pulszky azonban ezt a Pesti Hírlapban cáfolta. (PULSZKY Ferencz, *[Nyilatkozat]*, PH, 1845. július 8., 499. sz., 17.)

²⁴ Kovács Lajos említett írása április 28-án, míg Szalay közleménye május 6-án jelent meg. (SZALAY László, *Szerkesztői változás*, PH, 1845. május 6., 464. sz., 297.)

²⁵ SZALAY László, *Tévedések I*, PH, 1845. július 13., 502. sz., 29.

²⁶ X. Z. [Gr. TELEKI Domokos], *Központosítás és önvédelem*, EH, 1845. július 29., 60. sz., 473–474; X. Z. [Gr. TELEKI Domokos], *Központosítás és önvédelem*, EH, 1845. augusztus 1., 61. sz., 461–462.

²⁷ A szóban forgó, Budapesti Híradó-beli cikkek: D [Dessewffy Emil], *A Pesti Hírlap legújabb vallomásai II*, Budapesti Híradó (A továbbiakban BpH), 1845. július 8., 211. sz., 17; D [Dessewffy Emil], *A központosítók tévedései*, BpH, 1845. július 11., 213. sz., 25–26; D [Dessewffy Emil], *Lehetne-e rajtunk igazítani?*, BpH, 1845. július 18., 217. sz., 41.

²⁸ Az 1843–44-es országgyűlésen a megyei kihágások akadályozására kidolgozott törvényjavaslat megbukott; Dessewffy Emil ezért az ellenzékét hibáztatta.

az is szerepet játszhatott, hogy ellenzéken belüli vezető pozícióját egyik csoport sem kívánta kockára tenni engedékenységgel. Teleki és az Erdélyi Híradó a centralista Pesti Hírlappal végül Csengery új programot adó cikke után békült meg,²⁹ mely 1846. január 1-jén jelent meg. Erről a *Rokon hangok* című írásból szerezhetünk tudomást.³⁰

Teleki Domokos válaszát követően az időközben a centralistákhoz egyre közelebb kerülő Kemény Zsigmond próbálta meg még egyszer közelíteni egymáshoz a két ellenzéki csoport álláspontját Gyerő Jenő álnéven a *Polemia a Budapesti Híradó ellen* című cikksorozattal.³¹ A korábban az Erdélyi Híradót is szerkesztő Kemény már 1845 januárjában fontolgatta,³² hogy Pestre költözik,³³ és egy ottani lapba fog dolgozni,³⁴ így ezt követően Magyarországon is kívánt kapcsolatokat építeni. Ehhez csupán Jósika Miklós segítségét vehette igénybe, hiszen közeli barátai közül egyedül ő tartózkodott Pesten. Ezt Kemény 1845. február 7-ei levelében írja Jósikának, és kéri, hogy regényét – *A hírlapszerkesztő naplója* – bármi áron adja el.³⁵ Jósika azonban nem talált kiadót a regény számára.³⁶ Ez indokoltá tette, hogy következő regénye értékesítéséhez egy másik elismert írótól is segítséget kérjenek. Erre még 1845 márciusa előtt sor kellett, hogy kerüljön, mivel Kemény e hónap 15-én keltezett levelében már utalt arra, hogy Eötvös segít neki kiadót találni *Gyulai Pál* című regényéhez.³⁷ A Pesti Hírlaphoz való közeledésre kiváló alkalmat nyújthatott a Kemény regényei körüli huzavona, aminek megoldására valószínűsíthetően Jósika kérte fel Eötvöst, hiszen Kemény Hartlebennel Eötvös által kötött szerződését ő juttatta el Keményhez.³⁸ Az irodalmi indíttatású kapcsolatfelvétel után pedig már Eötvös személye is a Pesti Hírlap felé orientálhatta az erdélyi írókat. Ráadásul a magyar lapok közül is leginkább a Pesti Hírlap lehetett alkalmas Kemény írásainak közlésére, hiszen a Kossuth-ékkal való szembenállás ellenére az még mindig ellenzéki lapnak vallotta magát, és elveiben is közelebb állt a municipalistákhoz, mint a konzervatívokhoz. A reformellenzék megerendszert védelmező szárnyának pedig ekkor nem volt saját orgánuma. Kemény és a centralisták közeledését politikai nézeteik hasonlósága is okozhatta. Kemény ugyanis *Korteskedés és ellenszerei* című röpiratában már több ponton is a centralistákéval megegyező elveket fejtegetett.³⁹

Visszatérve Kemény cikksorozatához: Kemény ebben a két ellenzéki csoport álláspontját kívánta közelebb hozni egymáshoz. Erre a konzervatívok és ellenzékiek közötti viszony kiéleződése nyújtott lehetőséget és esélyt. Dessewffy Emil mint a Budapesti Híradó szerkesztője ugyanis olyan közös ellenségként tűnt fel a politikai porondon, akivel szemben az összefogás szükségessé vált. Korábban Teleki Domokos is Dessewffy cikkei hatására

²⁹ CSENGERY Antal, [*Uj program*], PH, 1846. január 1., 599. sz., 1.

³⁰ X. Z. [Gr. TELEKI Domokos], *Rokon hangok*, EH, 1846. január 16., 109. sz., 33.

³¹ Gyerő Jenő [KEMÉNY Zsigmond], *Polemia a Budapesti Híradó ellen I–VII*, EH, 1845. augusztus 22., 67. sz., 529–530; EH, 1845. augusztus 26., 68. sz., 537–538; EH, 1845. augusztus 29., 69. sz., 545–546; EH, 1845. szeptember 2., 70. sz., 553–554; EH, 1845. szeptember 5., 71. sz., 561–562; EH, 1845. szeptember 9., 72. sz., 569–570; EH, 1845. szeptember 12., 73. sz., 553–577. Mk., *Polémia a Budapesti Híradó ellen c. = KEMÉNY Zsigmond, Korkívánatok: Publicisztikai írások 1837–1846*, kiad. RIGÓ László, Bp., Szépirodalmi, 1983 (Kemény Zsigmond Művei), 387–415.

³² Kemény Erdélyi Híradóval való kapcsolatára lásd például: PAPP Ferenc, *Báró Kemény Zsigmond*, Bp., MTA, 1922, I, 191–205; RIGÓ László, *A hírlapíró Kemény (1837–1846) = KEMÉNY, Korkívánatok... i. m.* 481.

³³ [B.] Kemény Zsigmond–[B.] Jósika Miklósnak, 1845. január 28. = KEMÉNY Zsigmond *Levelezése*, kiad. PINTÉR Borbála, Bp., Balassi Kiadó–ELTE, 2007. 38–40.

³⁴ [B.] Kemény Zsigmond–[B.] Jósika Miklósnak, 1845. március 15. = KEMÉNY, *Levelezése... i. m.*, 43–45.

³⁵ [B.] Kemény Zsigmond–[B.] Jósika Miklósnak, 1845. február 7. = KEMÉNY, *Levelezése... i. m.*, 41–42.

³⁶ PINTÉR i. m. 42.

³⁷ [B.] Kemény Zsigmond–[B.] Jósika Miklósnak, 1845. március 15. = KEMÉNY, *Levelezése... i. m.*, 43–45.

³⁸ [B.] Wesselényi Miklós–[B.] Kemény Zsigmondnak, 1845. július 1. = KEMÉNY, *Levelezése... i. m.*, 54–55.

³⁹ KEMÉNY Zsigmond, *Korteskedés és ellenszerei I–II*. Kolozsvár, 1843–1844. A röpirat centralistákéhoz hasonló elveiről lásd például PAPP, *i. m.*, 210–219; SCHLETT István, *A magyar politikai gondolkodás története: Második kötet: A liberalizmus Magyarországon: I. rész*, Bp., Korona, 1999, 193–199; SCHLETT István, *A politikai gondolkodás története Magyarországon I*, Bp., Századvég, 2009, 536–543.

hagyott fel végleg a centralistákkal való tárgyalásokkal. Az ellenzéki csoportosulások kompromisszumára azonban a helyzet ekkor még nem érett meg, így Kemény cikksorozata válasz nélkül maradt. Ugyanakkor e cikkek azt mutatják, hogy Kemény politikai elveit tekintve a két ellenzéki párttöredék között állt. Ő ugyanis Teleki Domokos említett kijelentése ellenére a municipalisták lapjában vette védelmébe Eötvösöket. Ráadásul egy olyan manővert, melyet cikkeiben Kemény kívánt végrehajtani, csakis a municipalisták lapjában kísérelhetett meg egy olyan személy, aki a két ellenzéki csoportosulás között állt. Egy Pesti Hírlap-beli cikk ugyanis e lap municipalisták általi elutasítása következtében nem kelthetett volna ilyen hatást még talán akkor sem, ha egy municipalista vezető írta volna. Egy centralista pedig a köztük fennálló ellentét miatt nem védhette volna saját pártját a municipalista lapban. Ráadásul a cikk álnév alatt jelent meg, vagyis Kemény – valószínűleg a *Korteskedés* megjelenése után őt ért támadások miatt – nem akarta nyíltan védelmébe venni a centralistákat. Továbbá az utasítások eltörlésének elvét – aminek védelmével leginkább igazolhatta volna Kemény centralista-pártiságát –, csak mint Eötvösök által kívánt eszmét említik a cikkek. A centralisták által óhajtott változtatások közül egyedül a verificatio országgyűlésre bízása mellett érvelt Kemény, amit azonban a municipalisták is szükségesnek tartottak.

Keményt ekkor semmiféleképpen sem sorolhatjuk a centralisták közé annak ellenére, hogy cikksorozatában rokonszenvvel fordult feléjük. A centralista-municipalista vitában ugyanis láthatóan nem akart állást foglalni. Mint írta: „[M]ellözöm azon argumentumok taglalását, melyek a központosítási tant érdemileg támadják meg. Küzdjön e téren a tisztelt gróffal [értsd: Dessewffyvel – G. K. J.] a Pesti Hírlap szerkesztősége”.⁴⁰ A cikksorozat második darabjában ugyanebben a szellemben jegyezte meg, hogy ő nem akart „sem dicséretet, sem gyalázatot mondani a centralistákra”, hanem csak annak bizonyítására törekedett, hogy „Dessewffy Emil gróf igen felületesen fogta föl” az elmúlt évek küzdelmeit”.⁴¹ Dessewffy szerint ugyanis a centralisták csakis azért fordultak a megerendszer ellen, mert az ellenzék tevékenysége következtében megnőtt a megyei kicsapongások száma.⁴² Kemény viszont kimutatta, hogy a rendbontások miatt a konzervatívokat legalább akkora felelősség terheli, mint az ellenzéket. Eötvösök megerendszer ellen fordulásában pedig a centralisták külföldi olvasmányai és a múlt országgyűlésen történtek – tudniillik, hogy több olyan eszme is felmerült ott, amit a központosítási tantól kölcsönöztek – nagyobb szerepet játszottak, mint a kicsapongások. Kemény nem tagadta a megerendszer hibáit sem, de ezeket csupán azért taglalta, hogy általuk bizonyítsa a konzervatívok és az ellenzék egyenlő felelősségét a kicsapongásokban. A centralisták eszméivel tehát nem mutat rokonságot a cikk.

Legközelebb 1845 szeptemberében került napirendre a közeledés kérdése, mikor a Pesti Hírlap Szemere Bertalannak egy fáklyás zene alkalmából tartott szónoklatát közölte kétszer is, egyszer a *Fővárosi Ujdonságok* rovatban, egyszer pedig vezércikként.⁴³ A centralisták feltehetően korábbi tapasztalataikból okulva folyamodtak ehhez a megoldáshoz,

⁴⁰ Gyerő Jenő [KEMÉNY Zsigmond], *Polemia a Budapesti Híradó ellen I*, EH, 1845. augusztus 22., 67. sz., 529–530. Mk. KEMÉNY Zsigmond, *Polémia a Budapesti Híradó ellen c. = KEMÉNY, Korkívánatok... i. m.*, 389.

⁴¹ Gyerő Jenő [KEMÉNY Zsigmond], *Polemia a Budapesti Híradó ellen II*, EH, 1845. augusztus 26., 68. sz., 537–538. Mk. KEMÉNY Zsigmond, *Polémia a Budapesti Híradó ellen c. = KEMÉNY, Korkívánatok... i. m.*, 395.

⁴² Kemény bevallása szerint: D [Dessewffy Emil], *A Pesti Hírlap legujabb vallomásai I–II*, BpH, 1845. július 6., 210. sz., 13; BpH, 1845. július 8., 211. sz., 17; D [Dessewffy Emil], *A központosítók tévedései*, BpH, 1845. július 11., 213. sz., 25–26; D [Dessewffy Emil], *Eszmetöredékek azon kérdés felett: vajjon lehető-e nálunk az új P. Hírlap szerinti „parlamentaris kormány?”*, BpH, 1845. július 13., 214. sz., 29; D [Dessewffy Emil], *Lehetne-e rajtunk igazítani?*, BpH, 1845. július 18., 217. sz., 41. – Kemény kihagyott egy cikket a felsorolásból: D [Dessewffy Emil], *Miképp lehet magunkon igazítanunk?*, BpH, 1845. július 17., 216. sz., 37.

⁴³ □, *Fővárosi Ujdonságok*, PH, 1845. szeptember 28., 546. sz., 211. A. n., *Szemere Bertalan' nézetei az ellenzék' jelen állásáról*, PH, 1845. október 2., 548. sz., 219.

hiszen sejthették, hogy ha korábban cikkeikkel nem tudtak célt érni, akkor most sem fognak. Ellenben, ha túl gyakran hangoztatják közeledési szándékukat, saját gyengeségük érzését keltik. Szemere beszédének közlésével azonban módjuk nyílt úgy érvelni az egységesülés mellett, hogy nem csorbították tovább tekintélyüket, ráadásul így a reformellenzék egyik prominens tagját szólaltathatták fel elképzelésük igazolására. Közeledési kísérletük azonban ekkor sem ért célt, így az ellenzéki orgánumban zajló hosszadalmas polémia hatástalan maradt. Rövidesen azonban a kormány, illetve a konzervatív eszmék térnyerése arra készítette a szemben álló ellenzéki erőket, hogy összefogjanak, és az 1845. november 18-i értekezleten egy látszólag a municipalisták számára kedvezőbb kompromisszumot kössenek, mely azonban hosszú távon mégis a centralista eszmék terjedését biztosította.